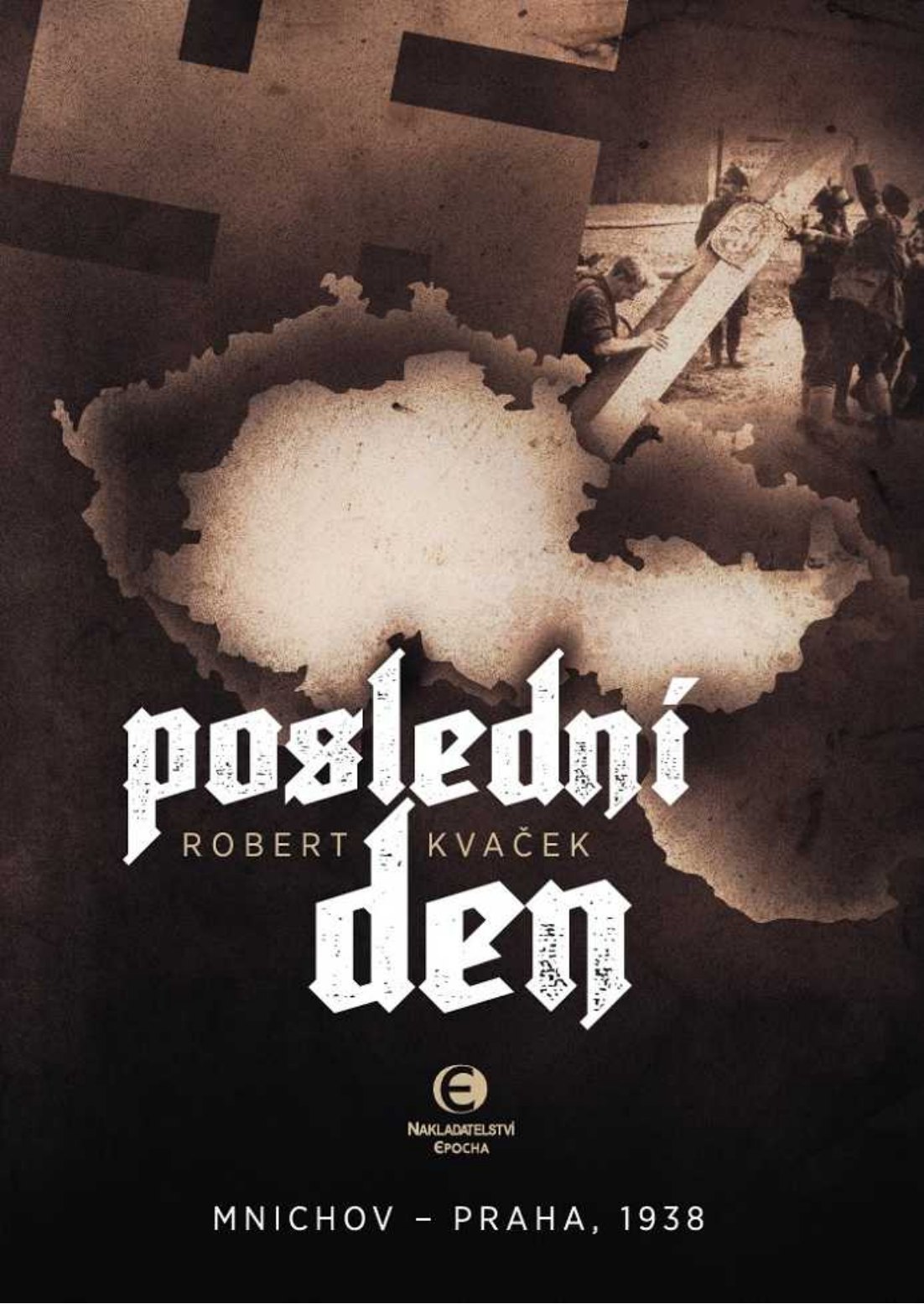

The background of the book cover is a dark, textured collage. It features a large, irregular, light-colored shape in the center, resembling a torn piece of paper or a map of a region. In the upper right corner, there is a small, sepia-toned photograph showing a group of people, possibly soldiers or workers, in a dusty or outdoor environment. One person is leaning over a long, narrow object, possibly a coffin or a large box. The overall tone is somber and historical.

poslední den

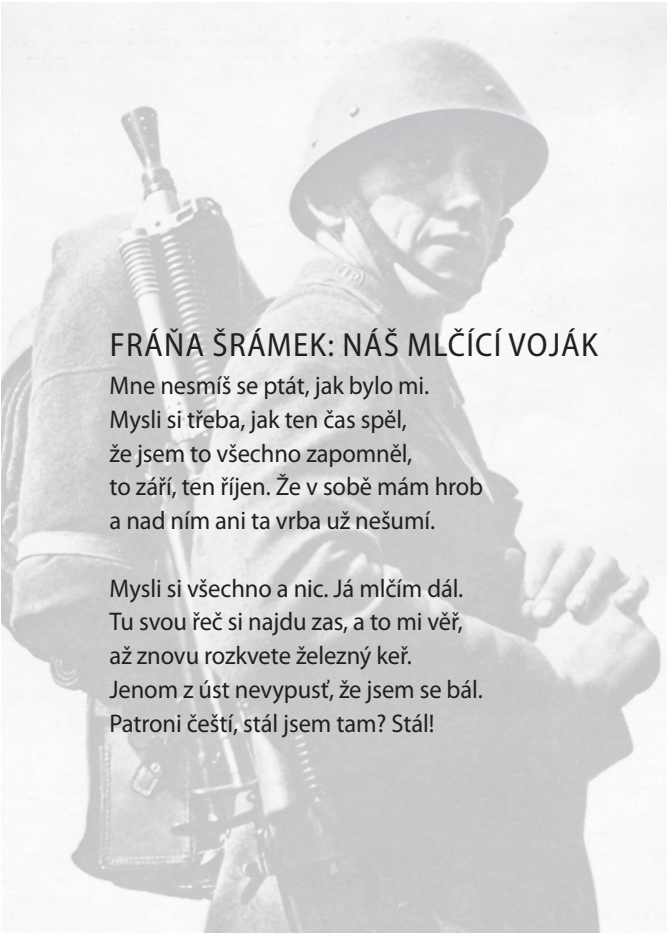
ROBERT KVAČEK

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

MNICHOV – PRAHA, 1938

poslední den

FRÁŇA ŠRÁMEK: NÁŠ MLČÍCÍ VOJÁK

Mne nesmíš se ptát, jak bylo mi.
Mysli si třeba, jak ten čas spěl,
že jsem to všechno zapomněl,
to září, ten říjen. Že v sobě mám hrob
a nad ním ani ta vrba už nešumí.

Mysli si všechno a nic. Já mlčím dál.
Tu svou řeč si najdu zas, a to mi věř,
až znovu rozkvete železný keř.
Jenom z úst nevypuštěj, že jsem se bál.
Patroni čeští, stál jsem tam? Stál!

poslední den

ROBERT KVAČEK

MNICHOV - PRAHA, 1938

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Robert Kvaček, 2011, 2018

Cover Art © Lukáš Tuma, 2018

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2018

ISBN 978-80-7557-138-0 (print)

ISBN 978-80-7557-584-5 (ePub)

ISBN 978-80-7557-585-2 (mobi)

ISBN 978-80-7557-586-9 (pdf)

Obsah

Příjezdy	9
Směr útoku – Československo	12
Podmínka	14
Nebyl to výlet	16
Zprávy pro Prahu	18
Jak zajistit obranu	20
Příkaz – nedohodnout se	22
Daladier a ti druzí	24
Těžká mise	27
Oslabený spojenec	30
Zlá zpráva z Paříže	31
Lord v Praze	33
Tajná schůzka	35
Norimberská řeč	37
Plán Z	39
Ultimátum	42
Téměř roztržka	45
Mobilizace	48
Prezident a vyslanec	50
Londýnská porada	54
Scéna plná křiku	56
Hitler kontra Beneš	58
Zármutek a lítost	62
Chtiví sousedé	65
Nepodařená přehlídka	68
Ve hře je duce	72
V říšském kancléřství	75
Nadšená sněmovna	79
Oddechnutí	81

Bez Moskvy	84
V Berlíně	87
Stojím stráž	88
Velmi přísně tajné	91
Noční ohně	92
Apely na Západ	93
Hlas vojáků	97
Hlas politika	100
Konference začala	102
Internovaní Češi	106
Druhé dějství	107
Hotovo	109
Rozsudek	111
Deprese	113
Nadbytečná otázka	116
Ničivé alternativy	118
Vojenský rozbor	121
Protesty	123
Ústup	125
Po nás jiní	127
Návraty	129
Poslední hodiny	132
Radost a slzy	136

PŘÍLOHY	137
---------------	-----

Z projevu prezidenta E. Beneše nad rakví T. G. Masaryka 21. září 1937 ● Záznam o poradě K. Henleina a K. H. Franka u A. Hitlera ● Manifest Věrní zůstaneme ● Záznam E. Beneše o zákroku britského a francouzského vyslance 21. září 1938 ● K. Čapek, Modlitba tohoto večera ● Jan Masaryk britskému ministerskému předsedovi Nevillu Chamberlainovi ● Z projevu Adolfa Hitlera 26. září 1938 ● Zpráva Vojtěcha Mastného o průběhu mnichovské konference ● Instrukce ministra zahraničí Kamila Krofty ● Mnichovská dohoda ● Protokol o mimořádné schůzi vlády ● Vláda generála Jana Syrového ● Anglický novinář o pražském 30. září 1938 ● Rozhlasový projev prezidenta Edvarda Beneše, jímž se 5. října 1938 loučil s českou veřejností ● K. Čapek, Na břehu dnů

Poslední den

V historii nemusí den trvat vždy přesných čtyřadvacet hodin. Ten, který uzavíral život prvního československého státu, byl vlastně tragickou skladbou více dnů. Vrcholily 29. září 1938 v Mnichově a končily o několik desítek hodin později v Praze. Toto je jejich příběh, vlastně jen některé jeho podstatné děje. Vyústily v poslední den před dvaceti lety vytvořeného Československa.

Příjezdy

První přijel ve čtvrtek 29. září 1938 do Mnichova Adolf Hitler. Strávil ve zvláštním vlaku z Berlína skoro celou noc a ráno před osmou ho přivítali na mnichovském hlavním nádraží. Zdržel se tu jen necelou čtvrt hodinu a pokračoval směrem na Kufstein, kde se měl setkat s Benitem Mussolinim. Ten také prožil noc ve vlaku, byla docela příjemná, zbyl mu čas na zábavu s doprovodem i na spánek. Hranice duce přešel po šesté na Brenneru, pozdravil se tu s Hitlerovým náměstkem Rudolfem Hessem a spolu pak vjeli do Kufsteinu. Hitler už čekal.

Všichni pak přesedli do Hitlerova vlaku. Cesta do Mnichova trvala přes hodinu. Hitler ji využil k výkladu o válce – kdyby se situace zkomplikovala. Přesvědčoval – i sebe –, že boj by byl krátký, protože Francie do něho vůbec nevstoupí, anebo se k němu odhodlá příliš pozdě. Na mapě Mussolinimu ukázal, co bude od Československa požadovat. Doplnil tím návrh, který Němci už ducemu předali, aby ho jako „zprostředkovatelský“ předložil konferenci. Mussolini ho okamžitě přijal za svůj; lichotilo mu, že byl povýšen do postavení autora a že mnichovská konference vůbec posílí pozici Itálie.

Hitler si chystal dílčí vítězství, které mu mělo posloužit k válce na západě proti Francii. Myslel na ni i v této chvíli, ač se měl zanedlouho setkat s francouzským ministerským předsedou Daladierem. I Mussoliniho to překvapilo. „Československo musím v této podobě zlikvidovat,“ uvažoval Hitler nahlas. „Poutá mých čtyřicet divizí a váže mi ruce vůči Francii. Až bude vypadat tak, jak chci, postačí na to, aby bylo udržováno v šachu, dvanáct divizí.“

Do války se Západem se ostatně jednou pustí oba, Německo i Itálie – pokračoval Hitler. „Přijde den, kdy se budeme muset bít společně proti Anglii a Francii. Je důležité, aby se to stalo do té doby, dokud v čele našich zemí stojíte vy, duce, a já, a dokud jsme mladí a v plné síle.“

Mussolini namítl, že úspěšná konference učiní teď válku zbytečnou. „Musí ale proběhnout rychle, bez diplomatických tahanic a s okamžitým výsledkem,“ zdůraznil Hitler.

Po jedenácté projeli Mussolini a Hitler přeplněnými mnichovskými ulicemi. Nacistický führer se zastavil ve svém soukromém bytě v ulici Prince-regenta, duce se ubytoval v Paláci prince Karla, kde bydlel už před rokem, za první návštěvy v Německu. Sotva si trochu odpočinul, ohlásil se Hitler. Chtěl jen mít jistotu, že Mussolini plně rozumí úloze, kterou mu německá diplomacie svěřila.

Mezitím už na letišti Oberwiesenfeld přistál dvoumotorový Bloch–220 s francouzským ministerským předsedou Edouardem Daladierem. Z pařížského letiště Le Bourget mu cesta trvala dvě a půl hodiny. Daladier ji celou strávil rozhovory se svými poradci. Byl neklidný a nejistý, více poslouchal, než mluvil, chtěl hlavně slyšet, že letí do Mnichova právem.

„Žádnou válku, jen žádnou válku!“ loučil se s ním generál Joseph Vuillemin, který se dal před měsícem v Německu přesvědčit, že Göringově Luftwaffe nikdo neodolá. Netušil, že na různých letištích viděl zčásti stále stejné stroje, které tam vždy rychle dopravili.

„Přivezte mír!“ žádal Daladiera také ministr zahraničí Georges Bonnet, jenž už dlouho prosazoval dohodu s Německem „za každou cenu“. Zaplatilo by ji hlavně Československo.

Daladier vypadal stále nejistě, jistá tělnatost nebyla znamením síly. Oblečen byl pečlivě, dojem tím ale udělat nemohl. Zatím si nedovedl představit, jaké bude s Hitlerem a Mussolinim jednání. Chamberlain se aspoň „znal“ s německým kancléřem, pro Daladiera byli Hitler a Mussolini novými partnery. Před konferencí se s Chamberlainem nesetkal, ani jeden nepovažoval za nutné se předem domluvit. Hitler a Mussolini si na společné cestě Německem aspoň potvrdili, že se respektují a vědí, čeho na konferenci dosáhnout.

Britský ministerský předseda Neville Chamberlain nastoupil do svého stříbrného lockheadu o něco dříve než Daladier, ale do Mnichova přiletěl půl hodiny po Francouzích. S Londýnem se rozloučil v příjemné náladě. Zástupy na letišti ho radostně zdravily. „Díky bohu za Chamberlaina!“ zavolal někdo z davu a hned se přidali další. Bylo tu také plno ministrů a každý chtěl být s premiérem vyfotografován.

Novinářům připomínal premiér svou podobou supa. Poněkud mu křivdili, v hubené tváři byly zajímavé pronikavé oči, které se dívaly pátravě a měřily lidi. K rovné štíhlé postavě byla Chamberlainova hlava poněkud malá. Premiér se oblékal vybraně, i když poněkud staromódně. K němu se to hodilo. Evropské noviny byly plné jeho slovních portrétů. Připisovalo se mu pevné zdraví, o něm se prý vytrvalou péčí zasloužila jeho žena. Ve skutečnosti už zřejmě v jeho těle začínal bujet zhoubný nádor. Mohlo to způsobit kouření dýmky, i když nijak náruživé. Vášnivější než kuřák byl Chamberlain rybář, dokonce předsedal lososovému a pstruhovému klubu. Hlas měl drsný a slovní zásobu nijak rozsáhlou. Nepěstoval ji, byl přesvědčen, že mu postačuje.

Před vstupem do letadla Chamberlain ještě krátce promluvil: „Když jsem byl chlapec, říkával jsem si: nepodaří-li se ti něco hned, pokoušej se o to stále znovu a znovu! To dělám i nyní. Doufám, že po návratu budu moci říci jako Hotspur v Jindřichovi IV.: ‚Z této kopřivy nebezpečí si utrheme květ – bezpečnost.‘“ Nebyl to právě vhodný citát. Ten, kdo ho pro Chamberlaina vybíral, zapomněl asi dočíst, co Shakespearův Hotspur říká dále: „Věc, kterou podnikáte, je nebezpečná, přátelé, které uvádíte, jsou nespolehliví; sám čas je volen nevhodně, a celá vaše kombinace příliš lehká, aby vyvážila tak velký odpor.“

Oba premiéry uvítal v Mnichově německý ministr zahraničí Joachim Ribbentrop. Chamberlaina dobře znal – Ribbentrop byl ještě před půl rokem velvyslancem v Anglii – Daladiera uviděl tak zblízka poprvé. Ribbentrop přišel v civilu, ač by byl raději oblékl uniformu. Především mu zase jednu došili, byla určena pro válku, kdyby se Hitler pro ni přece jen rozhodl.

Daladier zamířil do hotelu Vierjahreszeiten, kde připravili Francouzům deset pokojů. Pro Brity byl určen hotel Regina, který patřil k nejpohodlnějším v Evropě. Chamberlain měl na mnichovském letišti malou „nehodu“: zapomněl si tu svůj známý deštník, s ním se vydával nejen do londýnských ulic, ale také na cesty do Německa. Poslali ho za ním do hotelu. Vůbec to nepovažoval za špatné znamení, byl si jist, že tentokráte se s Hitlerem zcela dohodne.

Směr útoku – Československo

Ještě včera, a vlastně už od léta 1938 vypadala politická situace v Evropě na válku. Mohl ji zahájit přepad Československa Německem. V plánech ho ostatně v Berlíně chystali delší dobu.

I nepochybné historické údaje se mohou časem ukázat spornými nebo nejednoznačnými. Otazník můžeme dnes připsat i k názoru, že plánování německé války proti Československu začalo v polovině roku 1937. Přitom se objevuje v naprosté většině literatury zabývající se Hitlerovou válkou. Opírá se o směrnici pro jednotnou válečnou přípravu z 24. června 1937, která uvažovala o preventivním přepadu československého státu jako o jedné z možných bojových operací německé armády. Československo tu dostalo krycí název *Grün* (Zelený) – jméno barvy naděje a života, příjemné pro oči a duši. Tady znamenalo zkázu a zničení.

„Zelené soustředění“ – jak tvůrci plánu šifrovali „válku na dvou frontách s těžištěm na jihovýchodě“ – chystalo totiž zahájení boje s antiněmeckou koalicí útokem na Československo: „Cílem je strategický přepad Československa, soustavně připravený již v míru, který se neočekávaným útokem zmocní jeho opevnění, přibije k zemi a zničí jeho armádu, dokud nebude ještě zmobilizována, v krátké době se zmocní Československa. Využije při tom jeho národnostní různorodosti.“

Tato směrnice nebyla však prvním koketováním německého ministerstva vojenství s myšlenkou na válku s Československem. Jeho začátky jsou staršího data. Z různých nepřímých dokladů můžeme právem usuzovat, že pokyny z června 1937 nahradily obdobný dokument z předcházejícího roku. Nezachoval se, a tak jeho podobu neznáme. Autoři v něm jistě „nezapomněli“ na Československo, možná že už tehdy bylo cílem „zeleného soustředění“. Již v květnu 1935 vypracovali přece operační studii pro válku s ním – dali jí jméno *Schulung* (Cvičení). Naskicovali si v ní, jak rychle a úspěšně československý stát vyřídít. Vždycky ho považovali

za protivníka, který by měl být sražen ještě před „velkou válkou“, a tak jej určili za první cíl útočného úderu své armády.

Přál si to sám Hitler a generálové mu vyhověli. Měli s ním o tom v listopadu 1937 zvláštní poradu, která se ale příliš nepovedla. Neshodli se v hodnocení podmínek pro válku s Československem. Hitler je považoval za politicky příznivé, generálové se obávali vzniku evropské války, v níž by Německo neobstálo. Brzy po poradě však ministr vojenství Werner von Blomberg pochopil, co od něj Hitler očekává. V žádném případě se s ním nechtěl dostat do vážnějšího sporu, před čtyřmi lety mu přece pomohl k vládě nad Německem. Získal za to vysoký úřad, v němž se mu velmi zalíbilo. Dal proto příkaz zpracovat novou variantu „*Případu Zelený*“.

Její nejdůležitější část tvořily přílohy, které měnily a doplňovaly červnou směrnicí. Úder proti Československu si v prosinci 1937 představovalo německé velení takto: „Jakmile Německo dosáhne ve všech směrech válečné připravenosti, vznikne vojenský předpoklad dovést k vítěznému konci útok na Československo a tím vyřešit problém prostoru, a to i tehdy, když proti nám vystoupí nějaká velmoc... Jestli se politická situace nevyvine v náš prospěch, nebo se bude vyvíjet pomalu, pak musí být realizace případu *Zelený* o několik let odložena.“ Příznivé podmínky měl vytvořit nezájem Británie o střední Evropu a její nechuť zúčastnit se širší války, popřípadě také „zanepřázdňení“ Francie soubojem s Itálií o Středomoří.

Ani tento dokument tedy nevyvrátil jisté pochybnosti o velkém střetnutí. Najdeme v něm i sporné oceňování některých protivníků – na omyly přišlo pak německé velení pozdě, až po letech, kdy už se jeho válka hroutila k hořkému pádu. Úspěšný útok na Československo vyžadoval podle něho – a ostatně i podle Hitlera – mezinárodní izolaci tohoto státu.

Podmínka

V březnu 1938 se Třetí říše rozšířila o Rakousko, aniž Evropa proti tomu nebezpečnému zchudnutí něco podnikla. Pár týdnů po anšlusu se už dlouhodobý tlak Berlína na Československo změnil v soustavnou politickou a propagandistickou kampaň, která připomínala přípravu na válku. Po polovině května se zdálo, že do plné šedi oblečený wehrmacht se dá opravdu na pochod. Z mezinárodního napětí však ještě neuhodilo: Německo zatím nezamýšlelo zaútočit, jen vystupňovalo – také za pomoci Henleinovy Sudetoněmecké strany – válku nervů. Československo se jí nezaleklo, posílilo svou armádu a dalo najevo, že nemíní nečinně sdílet osud Rakouska. Spoléhalo při tom i na pomoc svých spojenců.

Hitler reagoval pobouřeně. „Je mým nezvratným rozhodnutím zničit v blízké budoucnosti Československo vojenskou akcí,“ vepsal do úvodu nové směrnice pro válku s Československem z 30. května 1938. Jeho jednoznačnost však byla absolutní jen zdánlivě. O několik týdnů později dostala podmínku: „Chci se rozhodnout k akci proti Československu jen tehdy,“ psal Hitler ve válečné úvaze z 18. června 1938, „budu-li pevně přesvědčen, že Francie do toho nepůjde, a proto také Anglie nebude intervenovat.“ Německo se většího evropského konfliktu obávalo.

Německé velení, včetně zpravodajské služby, však stále pracovalo na variantách dobytí Československa zvenčí i zevnitř. Tak vznikl i scénář, v němž se počítalo s diverzními jednotkami „K“ (Kriegsorganisation), které by vytvářeli sudetští Němci. Někteří se už k tomu cvičili v Říši, kam tajně přes hranice přecházeli.

V sobotu 1. října mělo letectvo uskutečnit silné nálety, vyřadit z boje československé stíhačky, rozrušit obranný systém a dopravu. Sabotážní jednotky by vyhodily do povětří elektrárny, vodárny, důležité továrny. Úderné jednotky a oddíly „K“ dostaly za úkol obsadit pevnosti metodou „trojský kůň“;

2. října by diverzní skupiny oblečené do československých uniforem ovládly strategické body mezi jednotlivými pásmy opevnění;

3. října měly zasáhnout motorizované jednotky a posílit vojska, která se zachytila v pohraničních opevněních;

4. října se měly přisunout další divize a tankové a motorizované svazky měly proniknout do nitra Čech.

Silné severomoravské obranné pásma měla být vyřazena útokem vzdušného výsadku z týlu. V červenci a srpnu německá rozvědka prozkoumala terén kolem Bruntálu a Olomouce. Zapojil se i vojenský atašé Möricke, jemuž místní plachtaři pomohli fotografovat místa vhodná pro přistání dopravních letadel. Ve slezském Saganu (Zaháň, dnes polská Zagań) se na operaci už začal chystat pluk výsadkářů. Vznik teroristického Sudetendeutscher Freikorps po polovině září odsunul organizaci „K“ poněkud do pozadí.

Nebyl to výlet

Dcera britského vojenského atašé v Berlíně MacFarlanea řekla jednou po válce novinářům, že její otec se v roce 1938 zabýval myšlenkou zastřelit Hitlera. Zpráva vzbudila pochopitelný zájem, ale příliš se jí nevěřilo. MacFarlane prý tím chtěl zabránit nové válce. Vystřelil by na Hitlera z okna svého bytu vzdáleného necelých sto metrů od místa, kde kancléř a nacistický vůdce stával při vojenských přehlídkách. „Britská vláda tento plán zamítla,“ dodala Mac Farlaneova dcera. „Označila ho za nesportovní.“

Odmítnutí se dalo čekat, plán – pokud opravdu existoval – byl vskutku neobvyklý a jeho mezinárodní důsledky by nebylo možné odhadnout. Překvapivěji však může působit skutečnost, že britská vláda se vážněji nezajímala o německou opozici proti Hitlerovi, že s ní nepočítala a nijak ji nepodpořila. Zřejmě považovala i její činnost za „nesportovní“, vždyť směřovala proti „legální“ moci. Na Hitlerův pád nesázela, byť připouštěla, že by k němu za určitých podmínek mohlo dojít.

V Londýně věděli o této opozici hodně, také to, že se vytvořila i v německém vojenském velení. Vyvolávala ji už zmíněná nechť pustit se hazardně do velké války. Podporu a porozumění hledala tato opozice v Anglii.

V polovině srpna 1938 byla domluvena cesta jejího emisara do Londýna. Úkol vzal na sebe Ewald von Kleist-Schmenzin, potomek slavného básníka, nadporučík jízdy ve výslužbě a statkář, jehož let do Anglie mohl vypadat jako příjemný soukromý výlet. Pas mu obstaral admirál Wilhelm Canaris, šéf vojenské zpravodajské služby, kterému se také nelíbila perspektiva rozsáhlé války. Jeho zástupce plukovník Hans Oster byl nejaktivnějším členem opozičních skupin. Kleist se pro jistotu pasovým kontrolám vyhnul.

Znal se s britským novinářem Colvinem, berlínským dopisovatelem *News Chronicle*, který míval také zajímavé – a nepublikovatelné – zprávy

pro některé britské politiky a diplomaty a pracoval zřejmě i pro britskou zpravodajskou službu. Kleist Colvinovi řekl, že určití němečtí velitelé chtějí Británii upozornit na nebezpečí brzkého přepadu Československa a zjistit, co v takovém případě Britové udělají.

O Československo a jeho osud generálům nešlo, měli na jeho nebytí téměř stejný názor jako vedoucí nacisté. Jejich myšlení ovlivňovala obava z rozsáhlého válečného konfliktu, který by mohl Německo vyřídit. A oni si přáli mít Německo velké a silné, uznávané jako velmoc, územně ještě zvětšené (myšlenka získat českomoravské pohraničí „mírově“ se jim docela zamlouvala), uvnitř třeba monarchistické.

Colvin předal žádost o Kleistovo přijetí britskému velvyslanectví v Berlíně; 18. srpna šel odtud spěšný tajný telegram, oznamující, že se v britské metropoli za dva dny ohlásí „mluvčí umírněných z generálního štábu“. Jeho posláním bude „získat materiál, jímž by bylo možno přesvědčit Hitlera, že Anglie bude s velkou pravděpodobností intervenovat, zaútočí-li Německo proti Československu.“

Kleist přiletěl do Londýna 18. srpna 1938. Přijali ho Robert Vansittart, na vedlejší kolej odstavený diplomatický poradce vlády, a Winston Churchill, který neměl žádnou vládní funkci. Ministerský předseda Neville Chamberlain a ministr zahraničí Edward Halifax byli o rozhovorech s Kleistem informováni, ale velkou váhu jim nepřikládali. Zvláště Chamberlain nechtěl mít s protihitlerovskou opozicí nic společného, viděl v ní kříšení prušáctví, s nímž by podle něho byla dohoda obtížnější než s Hitlerem. Navíc mu byla spiknutím proti „legálně ustavené vládě“. Nevěřil ani v její schopnost udržet mimo mocenský vliv v Německu levicové síly, které nacismus nalomil a roztříštil.

Pro generály dal Churchill Kleistovi dopis vyjadřující jeho názor, že německý přepad Československa povede ke světové válce. Západ o tom nemůže hovořit předem, oficiálně je třeba omezit se na dříve už prohlášené upozornění, že ozbrojený konflikt by těžko mohl zůstat izolován. Právě v tomto duchu promluvil 27. srpna ministr John Simon – jeho řeč byla zřejmě splněním žádosti o projev některého z vedoucích britských představitelů. Ve stejné chvíli však už Chamberlain chystal svůj „plán Z“, cestu za Hitlerem, která musela nacistickému režimu prospět.

Zprávy pro Prahu

O nejistotě mezi německými veliteli a jejich stycích s Británií věděli i v Praze. Stvrzuje to hned několik dokumentů. Československý vyslanec v Berlíně Vojtěch Mastný hlásil 17. srpna šifrou do Černínského paláce: „Důvěryhodný anglický novinář nám sděluje, že generálové Keitel a Brauchitsch posílají v tyto dny důvěrníka do Londýna, aby zjistil, zda by Anglie skutečně vojensky zasáhla v případě konfliktu s Československem.“

Mastného zpráva uváděla sice mezi původci tajné mise také Wilhelma Keitela, což neodpovídalo skutečnosti, ale informace o emisarovi byla jinak – jak víme – pravdivá. Stala se okamžitě obsahem telegramu československého vyslanectví v Londýně a byla sdělena hlavnímu štábu, pro nějž ovšem neshody v německém velení nebyly tajemstvím – měl přece své zpravodajské zdroje.

Mastný o emisarovi věděl buď od Colvina, nebo od berlínského korespondenta listu *Times* Reada. Ten byl také do věci zasvěcen, jak potvrzuje tajný telegram francouzského velvyslance André François-Ponceta centrále na Quai d'Orsay z 18. srpna: „Dopisovatel *Timesu* v Berlíně mi řekl, že slyšel vypravovat, že německý generální štáb poslal se souhlasem svého šéfa generála von Brauchitsche do Anglie emisara s posláním prostudovat, jaký postoj zaujme Velká Británie za předpokladu, že Říšská armáda napadne na podzim Československo.“

Prezident Edvard Beneš se o opozičních náladách v německém velitelském sboru dozvěděl ještě ze zvláštní zprávy, kterou mu 22. srpna poslal jeho důvěrník, novinář Hubert Ripka. Shrnovala obsah rozmluvy s Otto Strasserem, jenž žil jako emigrant v Československu. Kdysi patřil k vlivným předákům nacistické strany, rozešel se však s Hitlerem a vytvořil si vlastní frakční organizaci. Právě se vrátil z cesty do Švýcarska a Belgie, kde měl zajímavá jednání.

„Zhruba před deseti dny se Strasser sešel tajně ve Švýcarsku s generálem, který je členem generálního štábu a s nímž má přátelské styky od roku 1931,“ psalo se ve zprávě pro Beneše. „Jméno toho generála neřekl. Tento generál vypravoval o rostoucí nespokojenosti generálního štábu s Hitlerovou politikou... Vstoupili do styku s některými německými průmyslníky, zvláště s představiteli velkého průmyslu jihoněmeckého. S nimi se dohodli na společné akci, jejímž cílem je zjetí Hitlera a svržení režimu. O této akci jsou dobře informováni Francouzi a Angličané. Zvláště Angličané mají zájem, aby svržení Hitlera nevedlo k sociální revoluci.“

Strasserovu výkladu nechyběla nadsázka, ale jeho podstatu pokládal Ripka za věrohodnou. „Znám dobře Strassera a proto nepochybuji, že aspoň jádro jeho informací je správné.“ Bylo. Opozičníci čekali, jak se zachovají západní velmoci.

Jak zajistit obranu

Válečné záměry Německa nezůstaly pro československou zpravodajskou službu tajemstvím. Už v roce 1935 zjistila, že německá rozvědka přešla vůči Československu k činnosti ofenzivní. Dopátrala se také hlavních zásad Blombergovy směrnice z června 1937. To už se Československo chystalo k obraně. Mělo však v obranných přípravách jisté zpoždění.

Do čtyř let dojde zřejmě k vážné mezinárodní krizi, upozornil v roce 1932 ministr zahraničí Beneš na zvláštní poradě v hlavním štábu, když konstatoval neúspěch odzbrojovací konference. Československo s tím mělo počítat a zesílit do té doby důkladně svou obranyschopnost. Zatím výdaje na armádu klesaly a také její početní stav se snižoval. K obratu docházelo spíše pozvolna, výrazně až od poloviny třicátých let. Zasloužili se o něj mladší důstojníci, kteří v nejvyšších funkcích střídali generaci spjatou s dávnějšími bojovými zkušenostmi. Ani tato změna nebyla důsledná.

Jak zajistit obranu státu? – to byla tedy fundamentální otázka vyplývající z mezinárodního postavení Československa ve třicátých letech. Možnost příštího existenčního boje byla však spjata už s jeho vznikem. Podmínkou zrodu Československa byl vedle rozpadu Rakouska-Uherska vážný úpadek mocenského vlivu Německa. Jeho obnova hrozila československému státu vážnými důsledky.

Dobové představy spojovaly bezpečnost státu především s jeho politicko-diplomatickými svazky. Pro Československo byly o to důležitější, že na obranu dvou tisíc kilometrů hranic nemělo dostatek vlastních sil. Ujal se názor, že československý ministr obrany sedí vlastně v Černínském paláci, tedy v sídle ministerstva zahraničí. Přesto se stát musel na vnější nebezpečí, povstávající především z nacisty vedeného Německa, připravovat i vojensky.

Počítalo se s tím, že budoucí válka bude mít zřejmě manévrový charakter. Má se nevelké Československo soustředit na výstavbu pohraničních

opevnění, nebo rychlých svazků s moderní mechanizací a motorizací? Diskuse o tomto zásadním problému vyzněly – jistě také pod vlivem francouzské Maginotovy linie – pro první řešení. Obranná opevnění měla zabránit bleskovému vpádu protivníka, hlavně v oblasti severovýchodních Čech a severní Moravy. Za zvlášť nebezpečný se delší dobu pokládal vstřícný nepřátelský úder proti hranicím jižní Moravy. Na českém území by se vedl ústupový boj. Muselo se předpokládat, že československá armáda by zprvu zůstala sama a spojenci by do války vstupovali postupně. Opevnění měla za jeden z cílů udržet útočníka tak, aby se spojenci mohli vojensky rozvinout. Dalším úkolem zadržení bylo zabránit panice z brzkého vlonu útočníka do vnitrozemí. Docházelo k rozsáhlé reorganizaci armády, která formovala její podobu pro případnou válku. Byl zvýšen počet mírových pěších divizí, utvářené svazky byly sjednocovány do armádních sborů. Mírové divize představovaly armádu krycí, další svazky z mobilizačních příprav měly být armádou manévrovací. Obranné plány se během roku 1938 upravovaly.

Rozhodnutí o stavbě stálých hraničních opevnění bylo vysloveno v roce 1936. Měla být budována ve čtyřech etapách, časový rozvrh sahal až do roku 1945. Výdaje byly rozpočteny na 10 miliard korun, s ministerstvem financí se však o peníze vedly občasné spory. Stavěly se objekty těžké a lehké a také pevnostní tvrze, u nich se plánoval několikaměsíční odpor. Těžká opevnění se považovala za opěrné body delší obrany. Úkolem lehkých objektů bylo pomáhat pěchotě při zadržování a odrážení nepřátelských jednotek. Výstavba opevnění se sice rozbíhala rychle, ale proti vývoji mezinárodní situace, citelně zasahující bezpečnost Československa, měla zpoždění.

Několik let v budování silnější armády bylo přece jen prohospodářeno, hlavně pro stranické neshody ve vládní koalici, která se nemohla odhodlat k radikálnějšímu zvýšení vojenských výdajů a k dalším opatřením, zatěžujícím zvláště soukromé zájmy. Právě ty zdržovaly výstavbu nových československých letišť, ač byla nezbytná pro pomoc spojenců. Na opevňovacích pracích však neznali dovolenou. Znamenala by jen další ztrátu času. O vážnosti doby už přece nebylo pochyb.

Příkaz – nedohodnout se

Československo překáželo Hitlerovi v zamýšlené výstavbě „ocelového jádra“ Velkoněmecké říše, kam měly jednou patřit i české země, samozřejmě bez Čechů. Vadila československá zahraniční politika. Spojeneckou dohodou z ledna 1924 se Československo přimklo k Francii a tento vztah si stvrdilo ještě další smlouvou z následujícího roku. Mezinárodní orientace na Francii byla pro něj prvořadá a obrazila se i ve spojeneckém paktu se Sovětským svazem z května 1935, který vzájemnou pomoc spojoval se zásahem Francie – ta měla se Sovětským svazem také spojeneckou úmluvu. V nacistickém Berlíně nesnášeli ani vnitřní režim Československa, které převážně v totalitním prostoru zůstávalo parlamentní demokracií. Navíc se stalo útočištěm pro německou emigraci, a pomáhalo tak zachraňovat „druhé Německo“. K jeho zadušení chtěli nacisté využít národnostní skladby Československa, v němž si převážná část německých obyvatel vybrala za svého reprezentanta Sudetoněmeckou stranu Konrada Henleina. Její vedení se přimklo k politice Třetí říše, jíž chtělo pomoci získat nejen českomoravské pohraničí, ale celé české země – jak o tom Henlein psal v listopadu 1937 Hitlerovi. Zanedlouho, koncem března 1938, dostal od něho příkaz chovat se tak, aby se vytvářelo politické napětí využitelné pro přípravu likvidace nenáviděného Československa. Československé vládě měla Sudetoněmecká strana klást nespelnitelné požadavky.

Začala tuto taktiku hned realizovat, a to na sjezdu v Karlových Varech. Německý ministr propagandy Joseph Goebbels ji za to ve svém deníku 27. dubna pochválil: „Henlein držel řeč: úplná autonomie, stát ve státě, přihlášení se k německému světovému názoru. To je dobré! Neurčitě a přitom stále více požadovat. Češi musí teď být postupně rozdrceni. My už je dostaneme. Henlein to udělal dobře.“ Příštího dne Goebbels do deníku dodal: „Dávám německému tisku pokyn, aby se kategoricky postavil za Henleinovy požadavky. Teď musíme být rozumní a vytrvalí.“

Od konce dubna vystupovala tedy Sudetoněmecká strana s programem, který vnášel neklid nejen do Československa, ale do mezinárodních vztahů – Hitler se totiž už dříve prohlásil za „ochránce“ sudetských Němců, ač mu ve skutečnosti na jejich osudu málo záleželo. Po násilném ovládnutí Rakouska v březnu 1938 Třetí říší se německé propagandistické a politické ataky proti Československu jevily jako předzvěst nového násilí realizovaného také vojenským úderem.

Daladier a ti druzí

Československo ovšem nebylo Rakousko, bylo vojensky i mezinárodně lépe zabezpečeno. Pro obranu však potřebovalo spojení, hlavním měla být Francie. Její vnitřní vývoj a zahraniční politika se ale vyznačovaly nepevností, které problematizovaly její velmocenskou sílu. Střídala vlády, podléhala při ochraně mezinárodní bezpečnosti. Na jaře 1938 prožívala další z vládních krizí. Padla vláda socialisty Léona Bluma, nahradil ji kabinet Edouarda Daladiera. Pro Československo, a samozřejmě vůbec pro Evropu bylo neobyčejně důležité, jakou tato vláda bude.

V parlamentu prošla bez obtíží. Zčásti to bylo i tím, že její premiér stále ještě dost sliboval. Do politiky vešel Daladier přes středoškolskou profesuru dějepisu. Na vědeckou dráhu nestačil, a tak se snažil prosadit se jinak. Přálo mu štěstí: v radikální straně získal vlivné ochránce, jimž se líbily jeho napoleonsky výbojná brada, dynamika a neplýtvání slovy. Zdály se být zárukou rozhodnosti. V parlamentních šarvátkách se Daladier opravdu nedal, byla tedy naděje, že si tak bude počínat i v mezinárodních soubojích.

Šlo o iluzi: vysoká politika postupně odhalovala jeho kolísavost, nepevnost, snadnou ovlivnitelnost – jako ministr obrany dal Daladier hodně na sebevědomé pravicové generály, jejichž politika neodpovídala zahraničním závazkům a potřebám Francie. Za mlčenlivostí se skrývala prázdnota a nezřídka dokonce nevědomost.

Daladierova vláda připomínala mnohým staré rodinné album, většina jejích členů už totiž ministry byla. Objevili se v ní také ti, kteří nedávno pomáhali Evropě prohrávat mír – zestárlý bonviván Albert Sarraut, jenž jako ministr zahraničí dovolil 7. března 1936 Hitlerovi beztrestně zlikvidovat dvě závažné mezinárodní smlouvy, a charakterově podivný Camille Chautemps, který jako premiér zaváděl Francii od podzimu 1937 k „usmiřovatelské“ politice vůči Německu.

Ministerstvo zahraničí svěřil Daladier Georgesu Bonnetovi. Nejdříve je prý chtěl dát dosavadnímu ministru Jeanu Paul-Boncourovi, nechal si proto vyložit jeho názory na zahraniční politiku. Paul-Boncour řekl, že Francie musí především dostát svému spojeneckému závazku k Československu. Daladier jako obvykle mlčel. Své stanovisko vyložil až telefonicky.

„Přemýšlel jsem,“ odpověděl Paul-Boncourovi. „Politika, kterou jste rozvíjel, je velmi krásná a důstojná Francie. Nevěřím však, že bychom byli schopni ji provádět. Vezmu si Bonneta.“

Georges Bonnet neměl dobrou pověst. Hnal se za penězi a za kariérou. Měl blízko k finančním kruhům, dokonce doufal, že mu pomohou k vedení vlády. Do Matignonského paláce určeného pro premiéry se sice nedostal, ale Quai d'Orsay také nebyla špatná adresa. Doporučil ho i britský velvyslanec Eric Phipps varující zároveň před Paul-Boncourem. Jednal samozřejmě podle pokynů svého ministerstva zahraničí.

V československém vládním prostředí vyvolal nástup Daladierovy vlády patrnou nejistotu. Blumova vláda prohlásila, že Francie přijde Československu v případě napadení Německem na pomoc. Ztotožní se s tímto slibem Daladierův kabinet?

Nedlouho po jeho jmenování došla do Černínského paláce rozsáhlá zpráva pařížského důvěrníka Františka Dvorníka. Nebyla vůbec optimistická. „Vidím dnes budoucnost ve velmi, velmi temných barvách,“ psal profesor Dvorník po rozhovorech s některými francouzskými politiky. „Paul-Boncour byl obětován právě proto, že nám byl přízniv. Tato vláda nás zradí. Navenek nebude nic, dostaneme všeobecné ujištění.“

Dvorníkově zprávě se zvláštní význam nepřikládal, byla založena do běžných spisů ministrova kabinetu. Nervozitu ve vládě se snažil tlumit sám prezident Beneš. Řekl, že zná Daladiera dobře, že je to realista a „přítel Československa“. Za příznivější hodnocení Bonneta se zase chvíli přimlouval vyslanec v Paříži Štefan Osuský. Časem z něho slevoval. Na spojenecká slova Daladierova vláda zprvu skoupá nebyla, činy jim ale neodpovídaly.

V srpnu 1938 si Daladier a Bonnet vzali do vlády další zastávce své zahraniční politiky, Charlese Pomareta a Anatola de Monzieho. Pomaret byl celkem bezbarvý epigon, zato de Monzie představoval ucelený program. Byl to dobrodruh, který žil z mezinárodních afér. Pracoval pro

maďarskou aristokracii, jež chtěla vzkřísit své Velké Uhersko, působil ve službách italského fašistického diktátora Mussoliniho, upoutávalo ho skoro každé politické kondotiérství. Stálý byl ale v nenávisti k Československu. Daladier si ho vybral hlavně kvůli dobrému jménu své vlády v Římě, chtěl zlepšit vztahy s Itálií; de Monzie přijal ministerstvo možná také proto, že si to konečně chtěl vyřídit s Československem, které sáhlo na majetek jeho maďarských přátel.

Ne všichni v Daladierově vládě byli „usmiřovateli“ hledajícími usilovně domluvu s německo-italským blokem. Neshodli se však na způsobu, jak změnit její politiku, a sami se neodhodlali přivést ji k pádu.

Těžká mise

Slábnoucí Francie nedokázala zabráňovat likvidaci vojenských ustanovení mírové smlouvy s Německem ani dalším otřesům v mezinárodních vztazích. K rozhodnosti nenacházela oporu u dalšího z hlavních poválečných „mírotvorců“, u Velké Británie. Její politika se soustřeďovala především na ochranu a prosperitu mohutné imperiální říše, v Evropě by jí vyhovovala staronová „rovnováha sil“, „*balance of power*“, také mezi Francií a Německem. Hitlerovský režim však vnášel do Evropy revizní škrty mezinárodních závazků a rozsáhlým vyzbrojováním naznačoval, že jen u nich nezůstane.

Nejprve vyřázel do střední Evropy. Ta Británii bezprostředně nezajímala, likvidaci Rakouska přijala s chabým slovním protestem. Německý nápor proti Československu však mohl přinést nebezpečnější situaci. Francie byla vázána spojenectvím s Československem a Británie před dvěma lety přislíbila pomoc ohroženému francouzskému partnerovi. Vedla ji od května 1937 vláda Nevilla Chamberlaina. Ač měl premiér ve vládě hned několik bývalých zahraničních ministrů a samozřejmě ministra současného (toho časem vyměnil za sobě bližšího), snažil se sám vést britskou zahraniční politiku. Nemínil zaplést Británii do evropské války a v ní do střetu s Německem, popřípadě s Itálií. Británie se na to necítila vojensky a hlavně to považovala za zápas, který – vyvolán jakousi „sudetoněmeckou otázkou“ a obranou Československa – nebyl pro ni životně důležitý. Československo proto nemělo očekávat pomoc západních velmocí, a to ani Francie.

Britská vláda se snažila Francii přimět, aby to nejen dala Československu najevo, ale hlavně je přinutila k takové politice, která by konfliktu zabránila. Představovala si to jako uspokojení Sudetoněmecké strany, jež se ostatně v britských politických a diplomatických kruzích těšila značné přízni. Zato Československo jako stát tu příliš sympatií nemělo. I v Praze